

حج خونین

ششم ذیحجه سال 1407 زائران ایرانی مثل سال‌های قبل، خود را آماده برگزاری مراسم برائت از مشرکان کرده بودند. این مراسم هر سال در طول مراسم حج برگزار می‌شد.

ششم ذیحجه سال 1407 زائران ایرانی مثل سال‌های قبل، خود را آماده برگزاری مراسم برائت از مشرکان کرده بودند. این مراسم هر سال در طول مراسم حج برگزار می‌شد.

عنوان برائت از مشرکان در آیات متعدد قرآن و در سوره‌هایی مثل نسا، انعام، یونس، حجر، قصص، روم، فصلت، توبه، بینه و احزاب آمده و این عمل ریشه در سنت ابراهیمی دارد. برابر با مفاد آیات سوره ممتحنه برای اولین بار حضرت ابراهیم بیزاری خود را از مشرکان و بت‌هایی که مورد پرستش قرار می‌دادند اعلام کرد.

در تاریخ اسلام هم زمانی که مکه از سوی مسلمانان فتح شد، برخی مشرکان پیمان عدم تعرضی را که میان آنان و رسول اکرم (ص) بسته شد نقض کردند. پس از این واقعه بود که سوره برائت نازل شد و حضرت علی بن ابیطالب (ع) به دستور پیغمبر، این آیات را در مراسم حج سال نهم هجری برای حاضران خواندند.

این شیوه اعلام برائت از عملکرد مشرکان در سیره ائمه معصومین هم استمرار پیدا کرد. سال 58 هجری امام حسین (ع) در مراسم حج از طغیانگری معاویه گفت و از زائران خواست پیام او را به دیگران برسانند.

این عمل سال 60 هم تکرار شد. زمانی که یزید بن معاویه بر جای پدر نشست، امام حسین (ع) با استفاده از موقعیت حج، جفاکاری این خلیفه به ناحق را برای حجاج تشریح کرد. امام سجاد (ع) هم در مواجهه با عبدالملک مروان خلیفه اموی در مراسم حج از مفاصد هیات حاکمه گفت. این سنت اسلامی در دوره‌های پرفراز و نشیب تاریخ تشیع با شدت و ضعف‌هایی تکرار شد.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) به استناد این سیره علوی طی پیامی موقعیت خطیر جهان اسلام را متذکر شد و از حجاج بیت‌الله الحرام خواست در این همایش بزرگ مسائل و مشکلات جهان اسلام را بازگو کنند.

از آن پس بود که مراسم برائت از مشرکان از سوی زائران ایرانی همه ساله و پیش از شروع مراسم حج برگزار می‌شد. زائرانی از ایران و دیگر کشورها طی این سال‌ها ضمن برگزاری راهپیمایی آرام و سردادن شعارهایی علیه آمریکا و اسرائیل به عنوان مسببان اصلی تیره روزی‌های مسلمانان جهان از محل استقرار خود حرکت می‌کردند و آرام به محل معینی که از قبل تعیین شده بود می‌آمدند و بعد از سخنرانی مدعویین و قرائت بیانیه مراسم، بدون کوچک‌ترین تنش به محل استقرار خود برمی‌گشتند.

این روال تا سال 66 ادامه داشت. در عین حال اختلافات سیاسی و مذهبی موجود میان ایران و عربستان برگزاری مراسم را با واکنش‌هایی مواجه کرده بود. انقلاب اسلامی با شعار برابری و مبارزه با استعمار و استبداد و مخالفت با سلطه آمریکا و نفوذ صهیونیسم در خاورمیانه به پیروزی رسیده بود. بسیاری از کشورهای حاشیه خلیج فارس با وجود این که در دوران پهلوی همواره از این رژیم به عنوان رقیبی سرسخت در منطقه یاد می‌کردند اما بعد از جایگزینی نظام جمهوری اسلامی ایران به جای نظام قبلی، بیش از گذشته احساس ترس و خطر می‌کردند. شعارهای انقلابی که از سوی رهبر انقلاب و کارگزاران نظام سر داده می‌شد، باعث ترس و دلهره زمامداران عرب منطقه و شیوخ حاکم کشورهای حاشیه‌ای خلیج فارس شده بود. با گسترش فرهنگ و مبانی انقلاب اسلامی نسیم دگرگونی‌ها در منطقه وزیدن گرفت و برخی صداها مخالف که خواهان تغییر بودند در برخی کشورهای عربی به گوش می‌رسید. این پدیده البته با واکنش‌های تند زمامداران عرب همراه بود. از همان زمان که بحث اعلام برائت از مشرکان با استفاده از مراسم حج از سوی امام (ره) مطرح شد، سازهای مخالف نواخته شد و برخی علمای سلفی هم برای این که مراسم را به لحاظ دینی کم اعتبار کنند به بحث و بررسی درباره مبانی علمی و فقهی فتوای امام (ره) پرداختند.

روحانیون حجاز از همان ابتدا اعلام کردند برگزاری مراسمی با عنوان برائت از مشرکان اگر هم ریشه در سنت و سیره پیامبر داشته باشد، عملی انفرادی است و نباید به صورت راهپیمایی و برگزاری تجمع باشد و مسلمانان نباید در ایام حج جدال کنند و ایجاد مزاحمت برای دیگر حاجیان بدعتی در دین است.

این روال با همه افت و خیرهایی که داشت هر سال، ششم ذیحجه برگزار می‌شد. گرچه تا آن موقع، زائران ایرانی از آزار و اذیت مأموران سعودی در امان نبودند و اخباری مبنی بر دستگیری و ایجاد مزاحمت برای زوار ایرانی به جرم سردادن شعارهای ضد آمریکایی و ضداسرائیلی در طول مراسم حج منتشر می‌شد، اما همه این اتفاقات ششم ذیحجه 1407 برابر با نهم مرداد 1366 رنگ و چهره‌ای تازه یافت. در این سال دولت عربستان سعودی تدارک تازه‌ای برای برخورد با زائران ایرانی در نظر گرفته بود. برخورد سعودی‌ها در ساعات مانده به برگزاری مراسم شکل جدید پیدا کرده بود و نشانه‌ها حاکی از این بود که مراسم برائت از مشرکان امسال با سال‌های گذشته فرق دارد. روز قبل از مراسم بهداری‌های مکه از پذیرش بیماران ایرانی خودداری کردند. در مسیر حرکت راهپیمایان هم از بام‌ها سنگ و آجر به سمت حجاج پرتاب می‌شد. آرایش پلیس عربستان سعودی به گونه‌ای بود که گویی آماده برخورد با برگزارکنندگان تجمعات اعتراضی است.

برنامه راهپیمایی ساعت 16 و 30 دقیقه شروع شد. زائران ایرانی و خارجی با پلاکاردهایی که مضامین ضدآمریکایی و اسرائیلی داشت به سمت محل معین حرکت می‌کردند و آرام شعار می‌دادند. بعد از رسیدن راهپیمایان به محل مورد نظر، ابتدا پیام امام (ره) به کنگره حج خوانده شد و سپس سخنرانی نماینده امام شروع شد. ساعت 18 و 10 دقیقه که سخنرانی در حال اتمام بود زائران به آرامی برای مراجعه به محل استقرار خود به سوی سه راهی شعب ابوطالب در حال حرکت بودند. 18 و 40 دقیقه پایان مراسم اعلام و بی‌مقدمه حمله نیروهای پلیس به تجمع‌کنندگان شروع شد. پلیس سعودی باتون به دست حجاج را مورد حمله قرار داد. از ساختمان‌های اطراف هم سنگ و آجر به سمت حجاج پرتاب می‌شد. کمی بعد پلیس سعودی با گازهای سمی و خفه‌کننده و شلیک رگبار، زائران را مورد هدف قرار داد.

تلفات لحظه به لحظه افزایش پیدا می‌کرد و زائرانی که خود را به محل استقرارشان رسانده بودند هم وضع مناسبی نداشتند چون محل اقامت آنان از سوی نیروهای سعودی محاصره شده بود و این محاصره تا ساعت 11 شب ادامه داشت.

پس از حادثه ذیحجه ۱۴۰۷ / مرداد ۱۳۶۶، با توجه به عظمت واقعه و میزان تلفات مردم عادی و بی‌دفاع و همچنین سوابق مراسم برائت از مشرکان که به آرامی برگزار شده بود، مرتکبان حادثه خود را مجبور به توضیح دیدند و حجاج را به اخلاگری و ایجاد آشوب متهم کردند. بعد از این حادثه و بالا بودن میزان تلفات زائران که عمدتاً از جانبازان و زنان بودند، دولت عربستان سعودی در واکنشی فرافکنانه حجاج ایران را متهم به اخلاگری و ایجاد آشوب کرد و در دفاع از اقدام خود مدعی شد نیروی پلیس این بار هم مثل دفعات قبل برای حفاظت از مراسم در محل معین مستقر شده بود و ایرانی‌ها بی‌مقدمه با سلاح سرد به سمت نیروهای پلیس یورش بردند و اقدام به ضرب و شتم آنان کردند. ادعای دیگر پلیس این بود که نیروها به هیچ وجه برای مقابله با این اقدام حجاج ایرانی از اسلحه استفاده نکردند. مدعیاتی از این نوع بلافاصله بعد از انتشار عکس‌ها و فیلم‌های آن از سوی ناظران بی‌طرف، بی‌اعتبار عنوان شد.

در بیانیه رسمی وزارت کشور سعودی در هشتم ذیحجه، آمار تلفات این حادثه 402 کشته اعلام شد که 275 نفر آنان ایرانی و نیمی از آنان زن بودند و 649 زخمی. آمار اعلام شده البته از سوی ایران مورد تشکیک واقع شد و منابع ایرانی از کشته شدن 325 نفر با تفکیک 203 زن و 122 مرد خبر دادند.

آیت‌الله هاشمی‌رفسنجانی در خاطرات سال 66 خود به موضوع جمعه خونین مکه اشاراتی دارد. او در روزنوشته بیست و پنجم مرداد نوشته است:

عصر آقای خلیلی، منشی کمیسیون دفاع آمد و در این باره (حادثه مکه) گزارش داد. او از مسئولان کاروان جانبازان و خانواده‌های شهدا در صف مقدم بود و نیم‌ساعت اول را در درگیری حضور داشته است... از پیش قرآینی وجود داشت که عربستان درگیری به وجود خواهد آورد و درگیری با پرتاب سنگ از پارکینگ طرف دست چپ جمعیت آغاز شده و سپس حمله با چوب و سپس تیراندازی و استعمال گاز (اشک‌آور) و عده‌ای از شهدا در زیر دست و پا شهید شده‌اند و از طرف ایرانی‌ها، دفاع متفرقه‌ای انجام شده است. چون دستوری نبوده و هرکسی با تصمیم خود عمل می‌کرده و از چوب و سنگ و میله‌های آهنی استفاده شده است.

امام خمینی (ره) در واکنش به این حادثه خونین و برای نشان دادن مظلومیت ملت ایران، آل سعود را جهت تصدی امور کعبه و حج بی‌لیاقت دانست و در پیامی که دهم مرداد 1366 مصادف با هفتم ذیحجه 1407 هجری قمری خطاب به نماینده خود و سرپرست حجاج ایرانی صادر کرد، اعلام کرد: «آنها به دست خود اسباب افتضاح و رسوایی خود را فراهم کردند... ما اگر می‌خواستیم به جهان اسلام ثابت کنیم که کعبه‌داران کنونی لیاقت میزبانی سربازان و مهمانان خدا را ندارند و جز تأمین آمریکا و اسرائیل و تقدیم منافع کشورشان به آنها کاری از دستشان بر نمی‌آید، به این خوبی نمی‌توانستیم بیان کنیم... و به این اندازه که کارگزاران بی‌اراده حاکمیت سعودی در این قساوت و بی‌رحمی عمل کردند، موفق نمی‌شدیم.»

بعد از حادثه جمعه خونین مکه روابط سیاسی ایران و عربستان دستخوش تحولاتی شد. دو کشور قطع رابطه سیاسی کردند و حتی در مراسم حج زائران ایرانی هم وقفه افتاد. مراسم برائت از مشرکان پس از توقف در سال‌های 1367 تا 1369 و علی‌رغم تنگناها و تحریم‌ها، از 1370 مجدداً در مکه انجام شد. سال 1370، ششم ذیحجه 1411، در مقابل بعثه آیت‌الله خامنه‌ای و سال 1371، ششم ذیحجه 1412 در اطراف بعثه آیت‌الله خامنه‌ای و از سال 1372 / 1413 به بعد و بعد از بحث و بررسی توافقات صورت گرفته سال 1370 با دولت سعودی برای برگزاری مراسم برائت، در منی و عرفات برگزار شد.

شهاب سلیمی / جام‌جم